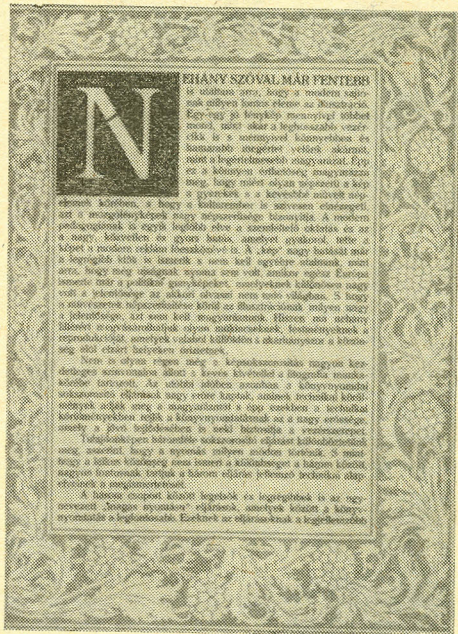

KNER IMRE

halálának 20. évfordulóján

Kevesen tudják, hogy a modern könyvművészet történetében a nagy világvárosok mellett milyen fontos szerep jutott egy magyar vidéki mezővárosnak, Gyomának. Itt működött a híres Kner nyomdával, amelyet 1882-ben Kner Izidor kölcsönpénzből alapított, s amelynek 1906-ban fia, Kner Imre lett a művezetője. Az ő páratlan szaktudása tette világhírűvé a magyar kisvárost, világviszonylatban is az elsők közé tartozó nyomdája révén. Tatsuki japán nyomdász írta egyik levelében Osakából: "... megfigyeltük, hogyan és mióta hatott a Kner-féle tipográfia a német nyomdászatra!" — A legkiválóbb német nyomdász, Carl Ernst Poeschel így nyilatkozott: „boldog volnék, ha gyakran elérhetném a könyvművészetnek azt a fokát, amelyet Kner Imre minden kiadványában elér”. — A század egyik legnagyobb angol könyvművésze, Morison — kinek Kner tíz éven át küldözte kiadványait anélkül, hogy egy sornyi választ is kapott volna tőle — az 1937. évi budapesti nemzetközi nyomtatványkiállításal egybekötött kongresszusra ezzel az útravalóval bocsátotta el képviselőjét: van ott egy ember, Kner, az tudja, miről van szó a tipográfiában. S ez a kiküldött Kner Imre referátumához, amely a könyvművészet időszerű kérdéseit tárgyalta, csak a teljes elismerés és a magasztalás hangján tudott hozzászólni. „Az időszerű stílusproblémák ilyen hiánytalanul precíz és abszolút helytálló megformulzását eddig még sehol sem olvashatták” — mondotta. És ez csak néhány kiragadott példa annak jellemzésére, hogyan tartották számon Kner Imrét szerte a nagyvilágban.

Miért mondotta Morison azt, hogy van ott egy ember, aki tudja miről van szó a tipográfiában? Mert az egész világon sem volt több 20—25 igazi szakembernél, aki a könyvművészet minden kérdésével tisztában lett volna s annak megfelelő következetességgel dolgozott volna, mikor könyvet nyomtatott. Ezzel lehet legkönnyebben illusztrálni azt, milyen bonyolultan nehéz dolog a könyvművészet, holott e tekintetben már mindenki szép könyvnek tartja azt, amelyiknek vonzó a borítólapja, fehér a papírja, „szép” a kötése. A könyvművészet esztétikájának elemzése nagyobb teret kívánna, ehelyett csak egy példát: a jó címlap — belépő a könyvbe — a legnehezebb feladatok egyike. A szedés arányos elhelyezése a fehér

Kner Imre: „Könyv a könyvről” című munkájának 37. oldala

papíron, szintén. Kner Imre egy szedés-tükör megoldásához 150-féle vázlatot készített s ezzel egyáltalán nem merítette ki a lehetőségeket.

Miben áll Kner Imre könyvművészeti jelentősége? Abban, hogy visszavezette a könyvet eredeti értelméhez. 1912-ben, amikor a *Könyv a könyvről* c. első önálló jelentősebb művét megírta, még a szecesszió stílusában formálta meg: minden oldal szövegét széles, növényi elemekből rajzolt díszítés keretezte. Beragasztott egy és többszínű reprodukciókkal vélte „művészbé” tenni a könyvet. Maga később szakított ezzel a stílusfelfogással. Hosszú, keserves küzdelmébe került, míg belátta: a könyvnek megvannak a maga saját elemei, azokból kell felépíteni, s nem más művészetek területéről átvett „díszítő” elemekből. Le kellett számolnia azzal a divatos irányzattal, amely azt hitte: minél többfajta betűtípusból szedi a címlapot, azután a nyomtatványt, a könyvet, annál

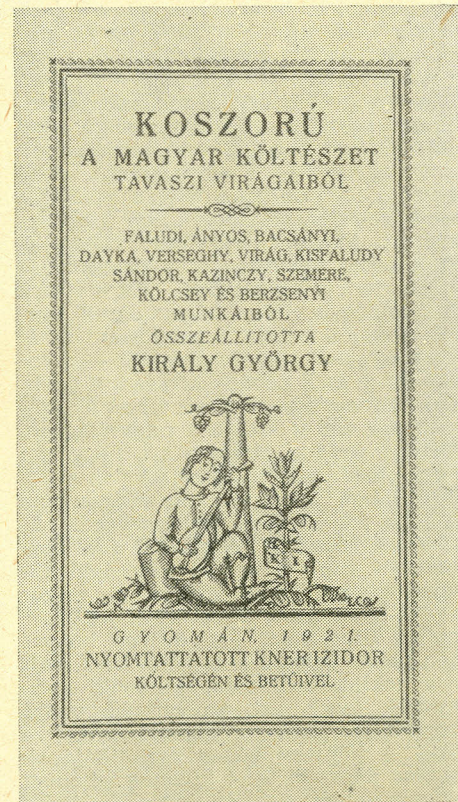
Végh Gyula: Régi magyar könyvkötések. Gyoma, 1937.

művészibbet nyújt. A tévedés éppen abban állt, hogy nem vették észre: könyvművészet csak ott lehetséges, ahol a könyv elsősorban saját elemeiből épül fel, mint ahogy a festmény is színekből, a zene is hangokból stb. A könyv eleme elsősorban a betű és a papír fehér felülete. Ebből épül a szó és sorköz, a margó, az oldalszámolás. Ezek helyes megválasztása és elosztása, tehát maga a szerkezet az, ami tökéletes összhangot biztosíthat. A tipográfiaiailag tökéletes könyvhöz elengedhetetlen a fénylően fekete festék; az egyenletes nyomás, hogy ne váltogassák egymást szürke és fekete sorok, sőt oldalak; hogy a sorok egymást takarják; végül az ívek pontos hajtogatása, a harmonikus kötés. Mindezt így felsorolni nagyon könnyű, de következetesen alkalmazni annál nehezebb. Rengeteg kísérlet kell hozzá, amire sajnos a legtöbbször nem jut idő, mert a megrendelő nem hajlandó megfizetni a kísérletezésre fordított munkát, vagy mert nem is fontos neki, hogy szépen előállított könyv szülessék.

Kner Imre azok közé a tipográfusok és kiadók közé tartozott, akik a nyomdai tökéletesség követelményeiből nem voltak hajlandók engedni. Vagy a lehető legjobbat, legszembet, vagy semmit — így vélekedett. Fokozatosan elhagyta még az illusztrációt és a könyvdísz is. Nem volt illusztráció ellenes, de, egyrészt anyagi helyzete nem engedte meg, hogy illusztrációkkal kísérletezzék, az ehhez szükséges vállalkozói kedv is hiányzott belőle,

másrészt határozottan elítélte az illusztrációval üzőt játékot, mert azt tapasztalta, hogy a tipográfus, a kiadó arra használja fel, hogy a könyv igazi gyengeségeit elleplezze vele.

Maga vallotta, milyen nehéz küzdelem árán tudott eljutni minden művészet egyik legalapvetőbb feltételéhez, az anyagszerűséghez. 1914-ben adta ki Th. Mann: *Halál Velencében* című művét, az első olyan munkát, amely szakítást jelentett kora szecessziós irányzatával. Díszítés a külső táblán mindössze egy kis rajznak a nyomata, a belső címlapon a kiadói szignet, egyéb semmi. Hasonló szellemben adta ki Balázs Béla, *Kosztolányi Dezső, Szabó Dezső, Lukács György* műveit 1916–18-ban. — 1918-ban Kozma Lajos iparművésszel hosszas megbeszélés során kidolgozta a számára követendőnek ítélt út elvi alapjait, amelyet azután Király György irodalomtörténésszel közösen akart megvalósítani. Ezzel korszerű ma-

A Kner Klasszikusok 3. kötete

gyar könyvstílust szeretett volna teremteni. Azzal mindhárman tisztában voltak, hogy a stílust nem csinálják, az több eredőből alakul, fejlődik. Nem kivétel ez alól a könyvművészet sem. De ez nem zárta ki tudatos keresését annak az útnak, ami után a legjobbak vágyakoztak. Így születtek meg a 3 *Cseppke* néven ismert, 16–17. századi írásokat tartalmazó kis könyvek, majd a *Kner Klasszikusok* 12 kötete Balassitól Madáchig, Arany János kivételével, aztán a *Monumenta Litterarum* c. 24 művet tartalmazó világirodalmi sorozat. Mindegyik műve kora tipográfiai stílus-hangulatának megfelelően készült. Ez a vállalkozás a göteborgi nemzetközi nyomdászkonferencián fel-tűnően nagy sikert aratott. Kner Imre művészi fejlődésében azonban e művek és sorozatok csak átmenetet jelentettek.

A puritán szellemben készült, tehát könyvdísz és illusztráció mentes könyvei között meg kell említenünk a 12 kötetes *orosz-szovjet*, és a 6–6 kötetes *svéd, norvég, dán és észti* novella és kisregénysorozatot, továbbá az 1932-es Goethe-évre kiadott három könyvet: *Az ifjú-, A férfi- és Az öreg Goethe-t* — Szabó Lőrinc és Turóczi-Trostler József fordításában, Szabó Lőrinc *Te meg a világ* c. kötetét, Fitz József Hess Andrásról szóló könyvét, *Os-vát Ernő, Riedl Frigyes, Végh Gyula, Szentkúty Pál, Földessy Gyula, Radnóti Miklós, Hevesy Iván, Karácsony Sándor* stb. stb. könyveit, amelyek a gyomai nyomdából kerültek ki. Egyikük-másikuk illusztrált is, de ezek legtöbbje a Magyar Bibliophil Társaság megbízásából készült, vagy szerzői kiadvány. Saját kiadványaihoz nem alkalmazott díszet, vagy illusztrációt.

Ő maga mint kiadó — főleg 1932 után — ritkán szerepelt, de azért minden évben csinált valamit, ami remeke a puritán könyvművészetnek. Kiadta *Arany János Vojtina Ars poétikáját*, azután *Kölcsey Ferenc Nemzeti hagyományok, Misztófalusi Mentség* c. könyvét s számos kisebb művet, köztük régi írásokat, mint *A nyúl énekét*, a *Laus Poedegrae*-t stb.

Néhány „magánnyomásra”, azaz olyan kiadványról, amely legfeljebb csak 20 példányban készült, (mint pl. Kodály tiszteletére a *Psalmus Hungaricus*), sőt, számos egyetlen példányban készült munkáról is tudunk. Így pl. Imre Sándor részére *Tóbiás könyvét*, Bródy né Maróti Dóra meg-

bízásából egy *Ady* válogatást készített. Az ilyen munkák azzal magyarázhatóak, hogy minden egyes ilyen kiadvány valamilyen tipográfiai probléma megoldásának kísérletét is jelentette Kner Imrénél, ami nélkül igazi szakember éppúgy nem fejlődhet, mint igazi művész rendszeres napi gyakorlat nélkül.

Sem kiadványait, sem a nála készült műveket nem soroltuk fel teljes számban, de talán ennyi is elég ahhoz, hogy művészetéből ízelítőt adniuk. Sajnos, kiváló tipográfiai tudásához üzleti érzék, vállalkozói tehetség nem párosult, s így a gy-

A Magyar Bibliophil Szemle a Kner nyomdában készült. Kozma Lajos keretelce díszíti

mai Kner nyomda nem válhatott azzá, amivé Kner Izidor szánta. A Kner nyomda termékei azonban ma is egyre keresettebb csemegét jelentenek az igazi, műértő könyvbarátoknak és bibliofileknek, s például és tanulságul szolgálnak a könyvelőállítási szakembereknek. E munkák egyszerű eszközökkel készültek, olyanok, amilyen maga Kner Imre is volt, aki hivatkozásmentesen élt és dolgozott.

Szij Rezső